

G. C. P. Linssen, *Van Spaendonck. Een casestudy naar bemiddelingsgedrag. Een schets van de spilfunctie, die mr. dr. B. J. M. van Spaendonck (1896-1967) innam temidden van bedrijfsleven en overheid* (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland XCVII; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, 1994, xxvii + 292 blz., f75,-, ISBN 90 70641 47 X).

Onderzoek naar dubbelfuncties in het bedrijfsleven kent een traditie die teruggaat tot de eerste decennia van deze eeuw. Het merendeel van deze studies heeft betrekking op dubbelfuncties van directeuren en commissarissen. Voor zover mij bekend, is in dit verband vrijwel nauwelijks enige aandacht besteed aan dubbelfuncties van secretarissen van werkgeversverenigingen. Met zijn studie heeft G. C. P. Linssen, zelf oud algemeen secretaris van de Limburgse werkgeversvereniging, de schijnwerper gericht op secretaris mr. dr. B. J. M. van Spaendonck. Deze heeft ongetwijfeld een top-tien plaats bekleed in een lijst van dubbelfuncties in het Nederlandse bedrijfsleven.

Van Spaendonck was gedurende meer dan 40 jaar de centrale figuur in het Noord-Brabantse bedrijfsleven. Als telg van een Tilburgs fabrikantengeslacht verwierf hij, 23 jaar oud, na de voltooiing van zijn rechtenstudie in 1919 zijn eerste secretariaat, dat van de RK werkgeversvereniging in het bisdom Den Bosch. Nog in hetzelfde jaar werd hij benoemd tot secretaris van de RK vereniging van werkgevers in de textielnijverheid. Met beide secretariaten legde hij de basis voor de huidige Van Spaendonck groep (met bijna 400 medewerkers en een jaaromzet van ruim 50 miljoen gulden), onder meer gespecialiseerd in secretariaatsmanagement voor derden. Die basis was aanvankelijk smal: een werkkamer in het ouderlijk huis, een typiste voor halve dagen en een tweedehands schrijfmachine. Via een bevriende buurman was hij telefonisch bereikbaar. Binnen enkele jaren bewoog Van Spaendonck zich in een voor velen onnavolgbaar netwerk van organisaties, instituties en instellingen in de functies van secretaris, directeur, gedelegeerde, vertrouwensman en adviseur.

Naast zijn werkzaamheden voor werkgeversorganisaties was Van Spaendonck gedurende veertig jaar, van 1922 tot 1962, secretaris van de kamer van koophandel en fabrieken te Tilburg. Als geen ander kende hij de belangen van de Brabantse textiel-, leder- en baksteennijverheid die door buitenlandse concurrentie werd bedreigd. Dit verklaart ook zijn inzet en lobby voor een protectionistische politiek. In zijn opvattingen over arbeidsverhoudingen en sociale verzekeringen liet Van Spaendonck zich leiden door het katholieke gedachtegoed. Hij was een warm pleitbezorger voor de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Ook het onderwijs had zijn belangstelling. Hij was onder meer bestuurlijk betrokken bij de hogeschool Katholieke Leergangen en de oprichting van de Katholieke Universiteit Brabant. Eind 1944 werd Van Spaendonck door het Militair Gezag tijdelijk van enkele belangrijke functies ontheven. De reden daarvoor was de door hem getoonde 'inschikkelijkheid tegenover de bezetter'. Met ministeriële instemming werd Van Spaendonck in mei 1946 weer in zijn functies hersteld. De meeste daarvan bleef hij vervullen tot 1962, het jaar waarin hij zijn levenswerk overdroeg aan zijn zoon.

Van Spaendonck beheerste de kunst om als secretaris veel dingen naar zijn hand te zetten, maar met de overtuigende schijn van volgzzaamheid. Hij was geen kapitein, zo stelt Linssen, maar eerste stuurman met vele verschillende petten. Schijnbaar moeiteloos verwisselde hij de ene pet voor de andere. Als secretaris van de Vereniging van Tilburgse fabrikanten van wollen stoffen bijvoorbeeld schreef hij in 1923 een subsidieverzoek aan zichzelf in zijn hoedanigheid als secretaris van de Kamer van koophandel en fabrieken te Tilburg. Het zal duidelijk zijn dat de laatste het verzoek positief honoreerde.

Linssen is in zijn studie nagegaan hoe en waarom Van Spaendonck die unieke positie als

bemiddelaar tussen bedrijfsleven en overheid en tussen onderneming en maatschappij wist op te bouwen. Zijn studie is in vijf clusters onderverdeeld. Achtereenvolgens komen aan de orde: een biografische schets van de duizendpoot Barend van Spaendonck, de politieke, economische en sociale achtergronden in de jaren 1918-1960, de voornaamste actieterreinen waarop Van Spaendonck zich bewoog, thematische invalshoeken en een beschrijving van de historische ontwikkeling van het bureau Van Spaendonck.

In een toonzetting waarin duidelijk — soms iets te overdadig — waardering en bewondering doorklinkt, wordt Van Spaendonck door Linssen neergezet als een energieke, veelzijdige en gemoedelijke Bourgondiër, die graag het nuttige met het aangename combineerde. Nauwgezet heeft hij zijn vele functies en contacten met overwegend katholieke ondernemers en hoogwaardigheidsbekleders in kaart gebracht. Soms wordt de lezer daarbij afgeleid door een overmatig gebruik van namen, gebeurtenissen en jaartallen. Duidelijk is beschreven hoe Van Spaendonck vanuit Tilburg steeds verder zijn werktein verbreedde. Van de textiel tot de andere belangrijke Brabantse bedrijfstakken; van Tilburg via Brabant en Nederland tot de Benelux en Europa. Textielstad Tilburg was en bleef echter zijn thuisbasis. Ministersposten die hem werden aangeboden, ambieerde hij kennelijk niet. De vraag of aan het breed uitgesponnen netwerk een strategische visie van Van Spaendonck ten grondslag heeft gelegen of dat het toeval daarin een grote rol heeft gespeeld, blijft onbeantwoord. De dubbelfuncties brachten Van Spaendonck geld, kennis en invloed. Vooral dat laatste element, Van Spaendoncks invloed, is door Linssen niet altijd even duidelijk en helder geanalyseerd, waardoor de daadwerkelijke invloed van Van Spaendonck soms moeilijk valt te peilen.

Indirect heeft Linssen met zijn studie de aandacht gevestigd op bureau Van Spaendonck als zeer interessante particuliere beheerder van archieven van werkgeversorganisaties. Het is een ware *Fundgrube* voor onderzoek. Helaas zijn de archieven die door het bureau worden beheerd door Linssen summier beschreven. Zo wordt bijvoorbeeld verwezen naar notulen van de raad voor staking en uitsluiting, een speciaal door de textielwerkgevers in het leven geroepen -overlegorgaan in geval van arbeidsonrust. Deze notulen komen echter niet voor in het overzicht van geraadpleegde archieven. Dat is jammer. Voor onderzoekers is van groot belang om te weten of archieven bewaard zijn gebleven. Of ze vooronderzoek toegankelijk zijn, is natuurlijk een andere vraag. Linssens studie had aan belang kunnen winnen indien hij een poging had ondernomen om de *casestudy* van Van Spaendonck in een breder 'netwerk'-kader te plaatsen. Niettemin vormt zijn studie een waardevolle bouwsteen voor onderzoek naar personele verbindingen in het Nederlandse bedrijfsleven. Ook secretarissen van werkgeversverenigingen verdienen daarin hun plaats.

J. L. J. M. van Gerwen

C. van Eijl, *Het werkzame verschil. Vrouwen in de slag om arbeid, 1898-1940* (Dissertatie Universiteit Utrecht 1994, N. W. Posthumus reeks II; Hilversum: Verloren, 1994, 428 blz., ISBN 90 6550 385 4).

'Vrouwenarbeid' is historiografisch gezien een merkwaardig begrip. Schijnbaar verwijst het eenvoudigweg naar arbeid van vrouwen, ter onderscheiding van arbeid van mannen. Maar terwijl in het register van veel werken op het gebied van de sociale geschiedenis 'vrouwenarbeid' als trefwoord is opgenomen, zal men daar vergeefs naar 'mannenarbeid' zoeken. Het zijn dus geen gelijkwaardige begrippen. Zoals Corrie van Eijl in het hier besproken proefschrift